

УДК 005.336

М.М.САЛУН, канд. екон. наук
Харківський національний економічний університет

СТРУКТУРА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Пропонується авторське визначення категорії «ресурсний потенціал підприємства». Розглянуто складну, багатоаспектну структуру ресурсного потенціалу підприємства, яка включає якісну, функціональну, просторово-часову і організаційно-господарську структури, що відповідає сучасним задачам формування, розвитку, відтворення та модернізації ресурсного потенціалу підприємства.

Предлагается авторское определение категории «ресурсный потенциал предприятия». Рассмотрена сложная, многоаспектная структура ресурсного потенциала предприятия, которая включает качественную, функциональную, пространственно-временную и организационно-хозяйственную структуры, которая отвечает современным задачам формирования, развития, воспроизводства и модернизации ресурсного потенциала предприятия.

In the article author offered the determination of the category «resource potential of enterprise». The difficult structure of resource potential of enterprise includes high-quality, functional, patio-temporal and organizationally structure, which are due to the modern tasks of forming, development, recreation and modernization of the enterprise resource potential.

Ключові слова: ресурсний потенціал підприємства; якісна, функціональна, просторово-часова, організаційно-господарська структура ресурсного потенціалу підприємства.

Однією з основних системних функцій підприємства є економічна функція, сферою реалізації якої є ресурсне забезпечення поточної і перспективної діяльності організації і підвищення її ефективності. Для вироблення і реалізації власної стратегії підприємству необхідно володіти достатньою економічною масою і (або) високою економічною мобільністю. Економічна маса і мобільність визначаються, в першу чергу, ресурсами підприємства.

Роль ресурсів принципово важлива не лише тому, що без них підприємство не досягне стратегічної мети. Ресурси – це потенціал підприємства. Їх стратегічне значення полягає, по-перше, в можливостях розробляти оптимальну для підприємства стратегію (джерело формування, що полягають в них), по-друге, в принципово можливій дії на зовнішнє середовище підприємства (характер використання), по-третє, в специфічно стратегічній постановці мети підприємства (напрями дії).

Ресурсний потенціал зачіпає всі сфери діяльності підприємства і, природно, завжди був об'єктом управління. Проте, відставання теоретичних розробок від практики управління на сучасному етапі пояснюється стрімкою появою нових видів ресурсів, джерел їх формування і

способів оцінки.

Теоретичні і методологічні основи досліджень стратегічних аспектів розвитку ресурсного потенціалу підприємств представлені в працях представників західної економічної школи. Значний вклад в розробку теорії і методології стратегії розвитку ресурсного потенціалу українських підприємств внесли І.Р. Бузько, Н.П. Пяткова, О.О. Садеков [1]. Дослідженню проблем циклічності, нерівномірності, непропорційності розвитку ресурсного потенціалу підприємства присвячено роботи Н.С. Краснокутської, С.Ю. Стексової [5, 8]. Вирішенню питань оцінки ресурсного потенціалу підприємств і підвищенню ефективності використання ресурсів присвячено дослідження Є.В. Лапіна, А.Г. Фонотова [9, 10]. Питання оптимального розподілу і використання ресурсів та інформаційного забезпечення процесів управління формуванням ресурсного потенціалу знайшли віддзеркалення в роботі О.С. Федоніна, Й.М. Репіної, О.І. Олексюк [2].

Проте, не дивлячись на значну кількість досліджень за різними стратегічними і тактичними аспектами відтворення ресурсної бази підприємств, у теоретичному плані потребує уточнення структура ресурсного потенціалу підприємства, в методологічному відношенні потрібні нові методи оцінки комплексу «ресурсний потенціал підприємства», адаптовані до умов ринкової економіки.

В системі показників оцінки ресурсів підприємства доцільно використовувати таку економічну категорію, через яку можна враховувати величину накопичених ресурсів, ступінь використання можливостей і величину створеного суспільного продукту. Такою категорією може служити «ресурсний потенціал». Категорія ресурсного потенціалу необхідна для оцінки можливостей майбутнього розвитку, оскільки враховує напрями розширення, поповнення і відтворювання джерел ресурсів, що представляють резерви, з яких черпаються матеріально-речовинні й інформаційні складові системи виробництва.

Узагальнення теоретичних поглядів учених дозволяють нам констатувати, що в економічній літературі існують різні позиції до змісту категорії «ресурсний потенціал». При цьому, одні вважають, що ця категорія є конгломератом ресурсів, без урахування їх якісної сторони [2, 4-6]. Інші вважають, що ресурсний потенціал є матеріальною основою виробництва, але в статичній, тобто до моменту їх залучення у виробничий процес [3, 7]. Треті – не враховують цільове призначення ресурсного потенціалу [8, 9].

На нашу думку, ресурсний потенціал підприємства – це систематизована сукупність наявних ресурсів (матеріально-технічних, трудових, фінансових, інформаційних), взаємопов'язаних, взаємозалежних і

представлених в певних кількісних пропорціях, використання яких дозволяє досягти заданого економічного ефекту.

Дане визначення має ряд переваг:

- ресурсний потенціал підприємства розглянуто з точки зору системного підходу, що дозволяє використовувати характеристики, властиві будь-якій системі;

- сформульовано загальну мету системи «ресурсний потенціал підприємства», – досягти запланованих показників економічного розвитку;

- виділено характерну ознаку функціонування системи «ресурсний потенціал підприємства» – сукупність ресурсів має кількісні обмеження, використовується комплексно.

У складі ресурсного потенціалу підприємства можна виділити базові елементи, що дозволяє розглядати його як інтегровану систему, яка поєднує в собі взаємозалежні, взаємозв'язані і представлені в певних кількісних пропорціях потенціалів матеріально-технічного, фінансового, трудового, інформаційного ресурсів.

Простого описання складових ресурсного потенціалу недостатньо для вирішення проблем управління його формуванням, розвитком і відтворенням. Необхідно розглянути ті аспекти аналізу, які якнайповніше розкривають кількісні й якісні характеристики ресурсного потенціалу як для реалізації довгострокової мети соціально-економічного розвитку, так і для визначення напрямку вдосконалення його внутрішньої структури.

Різні складові ресурсного потенціалу оцінюють і вимірюють неоднорідними кількісними показниками. Наприклад, в тій чи іншій мірі можна провести вимірювання характеристик, пов'язаних з обсягами виробництва продукції, чисельністю трудових ресурсів. Проте вимірювання їх споживацьких властивостей або якісних характеристик є складною проблемою.

Кількісні характеристики покликані оцінювати об'єм і швидкість збільшення окремих видів ресурсів і в цілому ресурсного потенціалу. Якісні характеристики, які є частковою або комплексною оцінкою споживацьких властивостей ресурсу (незалежно від того, для виробничого або невиробничого споживання він призначений), служать основою для визначення ефективності використання ресурсів.

В сучасних умовах формування, розвиток і відтворення ресурсного потенціалу означає не стільки збільшення обсягів мобілізуємих ресурсів, скільки підвищення їх якісного рівня. Промислові підприємства проводять цілеспрямовану роботу в області підвищення кваліфікації, професійного і культурного рівня працівників, підвищення тех-

нічного рівня основних фондів, якості сировини і матеріалів, поліпшення споживацьких властивостей готової продукції і т.д. Сукупна оцінка якості складових ресурсного потенціалу характеризує його якісну структуру. Вона визначається такими властивостями елементів потенціалу, як комплексність використання, взаємозамінність і взаємодоповнюваність ресурсів.

Поняття комплексності використання ресурсів означає багатоцільову переробку і забезпечує максимальне використання їх споживацьких властивостей, забезпечуючи сировиною різноманітні технологічні процеси. Властивість комплексності особливо актуальна в умовах сучасних вимог до виробництва, коли відбувається перехід до інноваційного шляху розвитку та господарювання.

Взаємозамінність ресурсів пов'язана з їх поліфункціональністю і означає, що в конкретному технологічному процесі можна замість одного ресурсу використовувати інший, практично не впливаючи на якість, об'єм і склад кінцевої продукції, тобто один і той же ресурс може бути використаний для задоволення різних функціональних потреб і кожна потреба (виробнича або кінцева) може бути забезпечена різними наборами ресурсів. Перший випадок є міжгруповою взаємозамінністю. Йому відповідає ланцюжок «один ресурс – багато технологій використання». Другий випадок описує внутрішньогрупову замінюваність і схематично представляється ланцюжком «багато ресурсів – одна технологія використання». Крім того, на макрорівні може розглядатися міжвидова взаємозамінність. Її класичним прикладом є заміна робочої сили машинами. Існує також в певних межах відома взаємозамінність між інформаційними, матеріальними і фінансовими ресурсами. Наприклад, виробництво деякої продукції в умовах міжнародного розподілу праці вигідніше замінювати її імпортом.

Взаємодоповнюваність ресурсів виражається в необхідності дотримання певних об'ємних пропорцій окремих конкретних видів ресурсів при існуючій технології виробництва і типі споживання. Найбільш характерна взаємодоповнюваність для матеріально-технічних ресурсів, але вона виявляється і в структурі робочої сили, де брак працівників певної кваліфікації і спеціальності може позначитися на обсягах та якості продукції, що випускається.

Між взаємозамінністю і взаємодоповнюваністю існує певний зв'язок [10]:

- чим довшим є період планування, тим глибше можливі зміни в технології, тим менше впливає обмеженість ресурсів і тим ширше об'єктивні спроможності взаємозамінності;
- чим коротше період планування, тим сильніше діє принцип взає-

модоповнюваності;

- зростання суспільного розподілу праці ускладнює взаємозамінність, посилює ефект взаємодоповнюваності;
- відносна обмеженість або надмірність окремих ресурсів виробництва, впливаючи на напрями технічного прогресу, посилює ефект взаємодоповнюваності;
- наявність сукупної обмеженості ресурсів ослаблює взаємозамінність, і, навпаки, наявність сукупної надмірності ресурсів сприяє взаємодоповнюваності.

Показники комплексності, взаємодоповнюваності і взаємозамінності елементів ресурсного потенціалу, що розглядаються в динаміці, визначають його якісну структуру. Враховуючи високий ступінь невизначеності, властивий оцінці шляхів майбутнього розвитку і пов'язаний з неможливістю досконального опису його мети, засобів і умов, можна зрозуміти, яку роль грає якісна структура ресурсного потенціалу в перспективному плануванні. Ця характеристика визначає здатність ресурсного потенціалу забезпечувати досягнення соціально-економічної мети в широкому спектрі змінних засобів і умов функціонування; вона по суті вимагає апріорної оцінки ресурсних можливостей в критичних і непередбачених ситуаціях майбутнього.

Характеристики якісної структури існують не самі по собі, а перебувають в тісному зв'язку з іншими аспектами розгляду ресурсного потенціалу – функціональним, часовим, просторовим і організаційно-господарським.

У функціональному аспекті ресурсний потенціал структурується залежно від місця і ролі окремих ресурсів в процесі суспільного відтворення. На макрорівні це означає виділення природних, матеріально-технічних, людських, фінансових і інформаційних ресурсів.

Для окремих видів ресурсів функціональна структура має достатньо ясний сенс. Так, для матеріально-технічних ресурсів вона ідентична галузевій структурі виробництва продукції, для трудових – характеризується їх професійно-кваліфікаційним складом, для фінансових – співвідношенням між різними централізованими і децентралізованими фондами, а для інформаційних – взаємозв'язком між звітнотатистичною, нормативно-плановою і науково-технічною інформацією.

Переходячи до більш детального вивчення функціональної структури, наприклад матеріально-технічних ресурсів, можна розглянути співвідношення між основним, допоміжним і обслуговуючим виробництвами, характеристики устаткування, конструкційних матеріалів, що використовуються, готової продукції.

Наступним важливим аспектом розгляду ресурсного потенціалу є його просторова структура, що включає територіальну дислокацію джерел ресурсів, виробничих об'єктів, установ науки, освіти, охорони здоров'я та інших підприємств невикробничої сфери, що сформувалася під дією як природних, так і конкретно-історичних причин. Просторова структура ресурсного потенціалу обумовлена тим, що будь-яка діяльність (рівно як і фактори, що впливають на неї) протікає на певній території.

В даний час на просторову структуру ресурсного потенціалу підприємства діють наступні різноспрямовані тенденції: зростання диференціації, концентрації, спеціалізації і інтеграції, гнучкості промислового виробництва; зростаюче значення автоматизації, електронізації основних, допоміжних і обслуговуючих процесів, а також комп'ютеризація процесу управління.

Саме для задач розвитку і збереження всіх елементів ресурсного потенціалу підприємства велику роль відіграє його часова структура. Остання є багатоплановим поняттям і допускає декілька аспектів розгляду. Перш за все, часова структура ресурсного потенціалу визначається співвідношенням фондів виробничого і невикробничого споживання. Залежно від складу і кількості ресурсів, що забезпечують формування і використання обох фондів, визначаються об'єми виробничого і невикробничого споживання в рамках планового періоду, а також спроможності залучення і відтворення ресурсів.

Часова структура ресурсного потенціалу з погляду процесу відтворення тісно пов'язана із ступенем мобілізаційної готовності ресурсів, що розглядаються з позицій спроможності залучення їх в господарський оборот. Фактично йдеться про терміни «дозрівання» (лаги) окремих видів ресурсів. Якщо розглядати реальний і оперативний час управляємих виробничих процесів, то всі ресурси виступають тут як дані і ступінь залучення додаткових ресурсів вельми обмежена. По суті вона визначається керованими параметрами технологічних процесів, інтенсивністю і якістю праці працюючих, характеристиками устаткування, що використовується.

Керовані виробничі процеси в рамках поточного виробничого періоду (тривалістю до 1 року) допускають маневри матеріально-технічним постачанням, оптимізацію планів завантаження устаткування, залучення додаткового числа працюючих потрібної кваліфікації, виділення пускових об'єктів в капітальному будівництві і т.д.

В рамках середньострокового періоду (3-7 років) можливо залучення в господарський оборот нових джерел природних ресурсів, зменшення кількості або нівелювання вузьких місць, управління інвести-

ційним процесом, цінами і економічними нормативами, упроваджен-
ням результатів науково-технічного прогресу, процесом підготовки
кадрів.

В довгостроковій перспективі (10 років і більше) управління на-
правлено на реалізацію програм, пов'язаних з технічним переозброєн-
ням виробництва, здійсненням цілеспрямованої науково-технічної
політики, управлінням соціальними процесами і т.д.

На основі даної класифікації можна зробити висновок, що всі
складові ресурсного потенціалу як би «розкладаються» за планами
різної тривалості, забезпечуючи поточний, середньостроковий і дов-
гостроковий горизонти планування і управління тільки ним властиви-
ми наборами ресурсних можливостей. Це наочно виявляється при
створенні системи резервів. Залежно від цільового призначення фор-
муються оперативні, поточні і стратегічні резерви. Їх наявність забез-
печує безперервність відтворювального процесу в умовах неповної
інформації (невизначеності і ризику), пов'язаної з непередбачуваною
динамікою попиту, напрямками технічного прогресу, порушеннями
договорів про поставки з контрагентами, стихійними лихами та інши-
ми випадковими відхиленнями, що впливають на хід виробничого
процесу. Ресурси, що включаються в систему резервів групуються в
часі з урахуванням необхідності компенсації негативних дій різнопо-
рядкових ризиків, що заважають здійсненню відтворювального про-
цесу в оперативному, поточному і довгостроковому режимах.

Все це разом узятє визначає кількість, якість і напрям викорис-
тання складових ресурсного потенціалу і задає тим самим його часову
структуру в рамках кожного окремо взятого періоду управління (опе-
ративного, поточного, середньострокового і довгострокового).

В економічній дійсності складові ресурсного потенціалу є пред-
метом господарської діяльності, забезпечуючи безперервність відтво-
рювального процесу.

Раціональні господарські відносини, засновані на дотриманні
принципу еквівалентності обміну між всіма суб'єктами суспільного
виробництва, включаючи державу, припускають, таким чином, виді-
лення своєрідних сфер компетенції вказаних господарських суб'єктів,
в яких їх рішення за строго регламентованим колом ресурсів, за спо-
собами і напрямками їх використання мають безперечний пріоритет.
Таке положення може бути забезпечено тільки тоді, коли за кожним
господарським суб'єктом всі надані йому ресурси закріплюються
юридично. Інакше ефективність і цілеспрямованість виробничо-
господарської діяльності будуть значно ускладнені. В ситуаціях, коли
відповідальність за експлуатацію і підтримку джерела ресурсу не має

чіткої адреси, коли з приводу використання одного і того ж ресурсу ухвалюються різноспрямовані рішення, і в інших аналогічних випадках основна причина господарських неув'язок пов'язана з нечітким визначенням сфер компетенції господарських суб'єктів.

Проблеми відтворення ресурсного потенціалу включають організаційно-господарський аспект, основу якого складає інституціоналізація управлінських функцій щодо розвитку потенціалу в цілому і його окремих складових, у тому числі й організаційне оформлення цих функцій, регламентація прав і обов'язків господарських суб'єктів з експлуатації виробничих ресурсів, їх роль у взаємостосунках з іншими суб'єктами, а також система ефективного контролю за їх діяльністю з використанням економічних, правових, адміністративно-господарських та інших регуляторів.

Важливо при цьому підкреслити, що в тісній єдності з важелями управління і контролю повинна будуватися адміністративна система управління, структура якої повинна бути максимально адекватною складу функцій, пов'язаних з необхідністю поповнення, відтворювання і розширення всіх складових ресурсного потенціалу. Іншими словами, маються на увазі «системи органів різних рівнів компетенції з їх правами і обов'язками, що перебувають в певних відносинах субординації і координації» [9].

Таким чином, структура ресурсного потенціалу може розглядатися в різних аспектах, що свідчить про її складність.

Виділення якісної, функціональної, просторово-часової і організаційно-господарської структур в ресурсному потенціалі відповідає існуючим задачам управління його формуванням, розвитком і відтворюванням. Управлінські дії, направлені на відтворювання, розвиток і вдосконалення ресурсного потенціалу, повинні бути націлені на поліпшення характеристик в рамках перш за все виділених його структур.

1. Проект программы модернизации экономики Украины [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://gr.biz.ua/info_bullet/239-proekt-programmy-modernizacii-ekonomiki-ukrainy.html.

2. Федонін О.С., Рєпіна Й.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. – К.: КНЕУ, 2005. – 261 с.

3. Прохорова В.В. Ресурсний потенціал економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2009_28_2/statti/23.htm.

4. Ліпич О.М. Управління і регулювання виробничо-ресурсним потенціалом підприємств: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / О.М. Ліпич; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2006. – 20 с.

5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. – К.: Центр навч. літ-ри, 2005. – 352 с.

6. Писаревський І.М. Підвищення ефективності використання ресурсів у планувальних виробничих процесів // *Фінанси України*. – 2005. – №10. – С.91-100.

7. Микитенко В.В., Ігнатієва І.А. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства // *Вісник економічної науки України*. – 2005. – №2. – С.77-80.

8. Стексова С.Ю. Методология определения ресурсного потенциала строительного предприятия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.mevriz.ru/articles/2007/4/4280.html>.

9. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.

10. Фонов А.Г. Ресурсный потенциал: планирование, управление / А.Г. Фонов. – М.: Экономика, 1985. – 151 с.

Отримано 16.12.2011

УДК 336.64 : 658 :69

Т.В.ГОРДІЄНКО

Харківська національна академія міського господарства

АНТИКРИЗОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Запропоновано антикризовий механізм управління результативністю будівельного підприємства на передкризовій стадії його діяльності на базі вартісно-орієнтованого підходу до управління результативністю.

Предложен антикризисный механизм управления результативностью строительного предприятия на предкризисной стадии его деятельности на базе стоимостно-ориентированного подхода к управлению результативностью.

The anticrisis mechanism for measuring construction company performance has been treated. Emphasis has been on construction companies experiencing their pre-crisis stage. Value-based approach has performed as the scientific basis for advanced mechanism.

Ключові слова: антикризове управління, механізм, результативність, будівельне підприємство, кризовий стан, система показників, критерій результативності.

В сучасних економічних умовах підприємства будівельної галузі України знаходяться під впливом конкуренції, інфляції, нестабільності інвестиційної ситуації і кредитної системи. Їх діяльність характеризується недостатністю власних джерел фінансування, нестабільністю зовнішніх зв'язків і внутрішніх факторів розвитку та інших ризиків, в результаті чого вони можуть опинитися у кризовій ситуації, яка потребує розробки адекватних механізмів антикризового управління.

Теоретичним і прикладним аспектам антикризового управління присвячено багато досліджень, серед яких наукові праці О.І. Амоші, І.А. Бланка, В.О. Василенко, В.В. Глуценка, Н.М. Літвин, С.Ю. Медведєва, В.І. Кошкіна, І.Ф. Комарницького, Ю.О. Терлецької, О.М. Тищенко та ін. [1-3, 5, 6, 8-10, 17, 18] та ін. Незважаючи на це слід констатувати, що залишається недослідженою та потребують удосконален-